

EEN VOGELWINTER.

(Wat de Haagse Trekwaarnemers zagen).

DE winter van 1929 zal de vogelaars hun leven lang heugen. Eerst de stormen van 17 en 24-26 November en toen de twee maanden lange vorstperiode, die door de talrijke korte onderbrekingen en door de sterke temperatuurdalingen biezonder interessant werd. We hebben bij Den Haag dan ook zoveel mooie dingen gezien, dat het ons de moeite waard leek, om inplaats van het dorre lijstje te geven, dat gewoonlijk ergens tussen de vragen en korte

mededelingen schuchter zijn hoofd opsteekt, eens in geuren en kleuren van al onze avonturen te vertellen. Foto's en tekeningen mogen aan dit relaas kracht bij zetten.

* * *

Een van de eerste slachtoffers, een bevroren scholekster.

Foto N. TINBERGEN.

Wanneer begon het? Dat is niet precies te zeggen. 4 Januari merkten we als biezonderheid op, dat bij Arendsduin op een weijtje 5 kieviten voor ons opvlogen. Toen was dus de vorst pas kort begonnen. Ik herinner me, dat we amper over het veldijs konden lopen. De laatste kievit zagen we 6 Jan. voorbijkomen, in zijn eentje naar het Z.W. vliegend. Kieviten kunnen slecht tegen de kou: wordt de grond hard, dan kunnen

ze geen eten meer vinden (12 Jan. vond ik een dode op de bevroren plassen bij Vreeland, zo mager als een latje). Nu zijn de kievieten uitgerust met een keurig trekinstinkt, waarop temperatuurdalingen of honger dadelik hun invloed doen gelden; zij laten wel een van de mooiste voorbeelden zien van een samengang tussen weer en trek. 5 Jan. kwam een enorme trek van roodkeelduikers; tegen de verwachting in juist naar het N.O. Nu zult ge dadelik vragen: hoe

weet je dat het roodkeelduikers waren en geen parelduikers? Nu, er kunnen best parelduikers onder gezeten hebben, maar degenen die te herkennen waren, waren alle roodkeelduikers, bij de volwassen vogel te zien aan de opgewipte snavel. Frits v. d. Weerd zag twee troepen van 50 resp. 70 in zee zwemmen. 6 Jan. viel er sneeuw, en dat geeft altijd aanleiding tot verplaatsingen. Aan 't strand was dan ook heel wat te beleven: 9 smienten, 5 toppers, een paartje eiders, 200 + 50 + 9 middelste zaagbekken, enkele bonte strandlopers, kleine troepjes wulpen, veel kramsvogels (Kooymans ziet 2 ♂♂ beflijsters er tussen) koperwieken, leeuweriken, spreeuwen en last not least 12 + 6 + 2 roeken, alles naar Z.W. Piet Bouma ziet deze dag in zee vier ijseenden, w.o. 3 mannetjes in prachtkleed met hun lange staarten. Die zesde Januarië was ik in Utrecht waar Martien Rutten me de plassen demonstreerde. In de Loenderveen lag een groot wak, vrij dicht onder de kant, dat stampvol met vogels lag: 200 tafeleenden, 500 kuifeenden, 500 meerkoeten, enkele brilduikers en nonnetjes. Dit was een pover restje van wat er in de herfst geweest was.

Toen kwam op 11 en vooral op 12 Jan. eindelijk de harde vorst, waar de schaatsenrijders al weken op gewacht hadden. Die dagen leerde ik de Utrechtse plassen weer op een andere manier kennen; ze lagen nu helemaal dicht en er werd druk schaatsen gereden. Was de strijd om het behoud van de plassen in deze dagen ontbrand, dan hadden de voorvechters van het behoud van dit prachtige landschap vast en zeker minder tegenstand ontmoet, want als je een rechtgeaard Hollander zijn wintersport ontnemt, dan zul je hem horen sputteren!

Alle eenden waren nu weg, op enkele „roodkoppen” (tafeleenden) en kuifeendjes na, die in de Vecht waren gebleven.

Waar waren al die vogels heen gegaan? Verreweg de meeste trokken naar het Z.W., sommigen kwamen naar zee. Dat konden we in Den Haag goed merken. De 9de kwamen in het Verversingkanaal (= Verv. kan.) de eerste kuifeendjes, de 10de de eerste tafeleenden. Tegelijkertijd verschenen ook toppers, brilduikers, zaagbekken en meerkoeten. Het Verv. kan. vriest nooit dicht, men zegt dat er koelwater uit de elektr. centrale geloosd wordt; zeker is het dat het water altijd warm is. Merkwaardig was het geleidelijk groeien van het aantal meerkoeten: 1 Jan. 28, 25 Jan. 285.

In dit Verv. kan. kregen we dus een allerbontste vogelbevolking, die zich mooi aanpaste aan de vele mensen in de buurt. Vanaf de bruggen werd druk gevoerd; behalve wilde eenden, kokmeeuwen en meerkoeten kwamen daar ook toppers, kuifeenden, stormmeeuwen en zilvermeeuwen op af. Dit gedoe kweekte in Den Haag vele vogelliefhebbers; ik wed, dat al die eenden niet wisten, wat hun overkwam. Op Zaterdagmiddagen was er grote kijkerparade langs het Verv. kan. Het bericht van de aankomst van de eerste man-brilduiker verspreidde zich als een lopend vuurtje.

De nieuwe vorst bracht ook nog wat doortrek: 2 reigers, 1 reiger in de Hofvijver, 20 koeten, enkele tureluurs, vooral de 12de vrij veel wulpen, de 13de een bokje. Kooymans zag de 13de vrij veel zilvermeeuwen met zomerkoppen.

Gedurende deze tijd leerden we eigenlijk pas goed het onderscheid tussen de twee zaagbekken. De ♂♂ kenden we wel, die lijken niet veel op elkaar, maar

Grote Zaagbekken ♂ en ♀.

de ♀♀ en jongen hadden we altijd nogal moeilijk gevonden. Nadat we ze echter twee maanden lang zo veel konden bekijken als we wilden, zijn we er wel achter gekomen. Er zijn genoeg verschillen aan te wij-

zen, die in de tekeningetjes expres overduidelijk zijn aangegeven, maar ze zijn haast geen van alle erg exakt: de houding bij het zwemmen, de stand van de kuif enz. Het beste positieve kenmerk is eigenlijk de kleurverdeling aan de hals. Bij de grote gaat het warme kastanjebruin van de kop plotseling over in het wit van de hals, net of hij deftige vadermoorders aanheeft; bij de middelste is de hals evenals de kop vaalbruin, zelfs de borst is vrij donker. De beide koptekeningen doen nog andere verschillen uitkomen: de snavel van de grote is dikker en zijn keel is witter. Het lage, platte voorhoofd geeft vooral

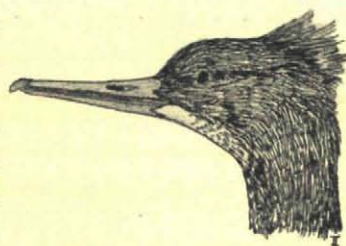
Middelste Zaagbekken ♂ en ♀.

Kop van Grote Zaagbek ♀.

het vrouwtje van de grote ietsgluiperigs.

Stormmeeuwen kwamen er opvallend veel in de stad; aanvankelijk bleven ze schuw en lieten de kokmeeuwen het brood voor hen

Kop van Middelste Zaagbek ♀.

halen, maar later kwamen ze brutaal dichtbij, zodat we aardige foto's konden maken. De Hofvijver herbergde eind Januari onder zijn duizend kokmeeuwen zeker vijftig stormmeeuwen.

Grote Zaagbekken.

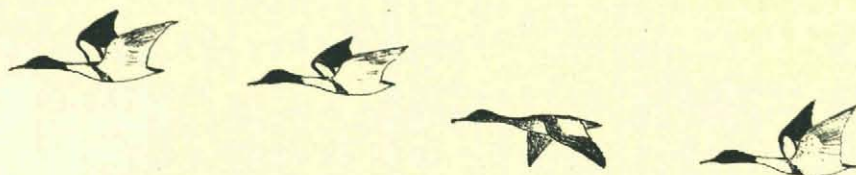
Niettegenstaande de vorst was toch aan 't gedrag van vele vogels te merken dat het voorjaar in aantocht was. Vanaf 6 Januari ziet Martien Rutten haast

dagelijks een zanglijster aan de Mijndense sluis bij Loenen (Utr.) waarschijnlijk geen overwinteraar.

De 23ste en 24ste zingen er in Den Haag, terwijl het vriest. De 20ste zingt in de zeereep bij Wassenaar een kuifleeuwerik en zit er een zanglijster op een schelpenhoop bij Katwijk op 't strand, koolmezen zagen, zilvermeeuwen en kokmeeuwen trekken onverstoorbaar hun zomerkop aan.

Al deze waarnemingen laten prachtig zien dat het „innerlik” van de vogels zich van het weer niets aantrekt, zij zijn op tijd klaar voor de voortplanting. Het weer kan hun beletten, indirect, dit te uiten, maar nauweliks verslapt de ijzeren vuist van de honger of kou ook maar eventjes, of ze komen los. 't Is dus duidelijk, dat hier de kou als zoodanig geen invloed heeft, doch alleen in zijn gevolgen (honger).

Maar al deze „dooi-voorspellende” vogels bleken het wel glad mis te hebben. Na enkele dooidagen in het laatst van Jan. kwam in begin Febr. weer sterke vorst. Dadelik reageerden de vogels er weer op. Vooral op de 2de, 3de en 4de kwam er veel voorbij: 4 zwanen, enkele troepen grauwe ganzen, te herkennen aan de opvallende oranje peentjes-snavels, 15 kolganzen met de smalle witte

Middelste Zaagbekken.

ringen om de snavels, heel wat brandganzen en rotganzen, 3 bergeenden, een troepje grote zaagbekken en, wat we de hele maand Jan. niet gezien hadden, enkele troepjes scholeksters. Een opvallend sterke trek van drieteentjes was er op 3 Febr., Piet Bouma zag er van 9.30—12.30 totaal 328 langs komen! 1 Tureluurtje en enkele bonte strandlopers er tussen door en ten slotte nog enkele wulpen.

Op de Zuiderzee zag Martien Rutten op 2 Febr. een merkwaardige kramsvogel-troep van 40 ex., die over het Zuiderzee-ijs bij Huizen (N.H.), 2 km. uit de kust, recht naar 't Oosten vlogen.

De 3de en 4de reed ik met Martien Rutten rond over de Zuiderzee, waar toen langs de oever een kilometers brede strook dik ijs lag, en toen kregen we gelegenheid om met eigen oogen te aanschouwen, welk een belangrijk winterkwartier onze Zuiderzee is voor Noordelijke eenden. De enkele malen, dat we in de buurt van het open water kwamen, zagen we er de nonnetjes, grote zaagbekken en brikduikers in troepjes rondzwemmen en rondvliegen. Vooral die felgetekende mannetjes imponeerden ons, want die zie je aan de lauwe Westerstranden veel te weinig.

Het Verv. kan. leefde weer wat op; 4 Febr. waren er 35 tafeleenden, 45 kuifeenden, 21 toppers, 2 brilduikers, 2 grote zaagbekken, 4 nonnetjes, 6 tureluurs

Brilduiker ♂ en ♀.

en een paar bonte strandlopers. Meerkoeten en wilde eenden een paar honderd. De rest van deze week amuseerden we ons dikwijls aan het Verv. kan., de fotografen onder ons profiteerden van de omstandigheden

en kiekten de stormmeeuwen en meerkoeten, en toen er een gelukkige met een geleend tele-objektief kwam, een waar kanon, toen moesten ook de kuifeendjes er aan geloven. Tjonge, jonge wat werd die winter duur! Zelfs de rijksten van ons zaten eind Februarie volledig op zwart zaad.

Toen kwam de beruchte week van 10—17 Februarie, waarover we tegen onze kleinkinderen nog zullen opscheppen. Ik ben benieuwd of tegen die tijd mijn armen nog lang genoeg zullen zijn om de dikte van het ijs aan te wijzen. Nadat de 10de al een ongewone vogeltrek had ingezet (vooral zwanen $3 + 2 + 11 + 3 + 12 + 3 + 11 + 4$) kwamen op de 11de de massa's los. Die morgen kwam ik heel eventjes aan het strand, waar al heel wat ijs aan de golfbrekers en op de vloedlijn lag. Door het grote verschil in temperatuur tussen het water en de lucht dampte de zee sterk. De horizon was een harde scherpe streep, de lucht was zo helder als we anders alleen kennen bij Noordwestelijke wind. En een vogels! Het was verbluffend. Het roepen van de scholeksters en de wulpen was niet van de lucht: de Wadden stroomden leeg. Gelukkig is er die dag geteld: Frits van der Weerd glipte tussen de twee schooltijden even naar de haven en noteerde de scholeksters van een uur tot halftwee; het waren er 845.

De volgende dag liep ik het Verv. kan. weer eens langs. Dat was nu een waar openluchtmuseum geworden, een ornithologies Luilekkerlandje dat in ons

Scholeksters met bergeenden.

land zijn weerga niet heeft. Dat werd dan ook erkend door de Leidse en de Utrechtse biologen, die er een exkursie voor over hadden, om wat in de eendensoorten thuis te raken.

We telden er die dag 331 kuifeendjes, 70 tafeleenden, 19 brilduikers, w.o. twee volwassen mannen, enkele toppers, een man smient en 6 nonnetjes w.o. één volwassen man.

In de buitenhaven lag veel pannekoekijs met witte opgekrulde randjes, op de open plekken zwommen enkele grote en middelste zaagbekken, en de negen dodaarsjes uit de binnenhaven, die nu dichtgevroren lag.

Aan de ♂♂ van de zaagbekken raakten we niet uitgekeken, vooral de middelste is mooi bont, met zijn wilde groene kuif, zijn zalmkleurige borst en zijn beschubde zijden.

Deze hele week trokken tienduizenden vogels voorbij: veel schorrenvogels zoals scholeksters, wulpen, brand- en rotganzen, bergeenden, knoeten en bonte strandlopers, dan zee- en zoetwatervogels (waarbij waarschijnlijk ook veel vogels uit de Zuiderzee) zoals zwanen, toppers, brilduikers, tafeleenden, kuifeenden, zaagbekken, futen en eidereenden, en dan ook nog enkele zangvogels: kramsvogels en leeuweriken.

Op de golfbrekers en havenhoofden, waar veel mosselen zaten, streken vooral de scholeksters dikwels neer, zodat het daar altijd volzat met rood-wit-zwarte lawaaimakers. Massa's sneuvelen er (zie art. Jan Strijbos). Oppervlakkig gezien leek het alsof de scholeksters in twee categorieën waren te verdelen: een verstandige, die voorbijtrok naar het Z.W. en een oliedomme, die liever van honger omkwam, dan zijn havenhoofden te verlaten en ook weg te trekken. Toch was deze voorstelling fout; en hadt ge er een koud halfuurtje aan de haven voor over, dan was dit gemakkelijk vast te stellen. Telkens vielen nieuwe troepen in, en vertrokken andere. De havenhoofden waren dus niets anders dan pleisterplaatsen, waar maar even gerust werd. Die te zwak waren om weer mee verder te gaan, bleven achter, om van honger om te komen, want de mosselen waren onbereikbaar door een dikke korst ijs. Haast al deze scholeksters hadden keelbanden, die bij het winterkleed horen, maar er waren ook verscheidene volwassen vogels bij zonder een spoor van wit aan de hals.

Na de koude week verplaatsten de scholeksters zich aanvankelijk zo goed als niet meer naar het Zuidwesten, maar bleven langs het Noordzeestrand verspreid, waar er nu voor deze tijd van het jaar abnormaal veel waren. Het duurde niet lang, of ze hadden hun Wadden-gewoonte weer aangenomen, om nl. met vloed op bepaalde plaatsen samen te scholen. Zulke rustplaatsen waren op het strand achter de ijsdam gelegen; de scholeksters van de haven gingen voor een deel naar het afgesloten helmweijtje tussen Verv. kan. en buitenhaven. ten dele naar de — op de zon en buiten de wind gelegen — helling van het Verv. kan., vlak achter de zeesluizen.

Vele scholeksters ook waren met de kou steeds verder het Verv. kan. opgegaan, zodat we ze op de gekste plaatsen tegenkwamen, b.v. op de asvaalten van de Vuilverbranding, in een 5 m. breed quasi-plantsoentje langs de Conradkade en op een schuit met visafval bij de Groot-Hertoginnelaan.

Na de scholeksters leden de wulpen het meest onder de vorst, en dat is in één opzicht erger. De scholeksters op de Wadden zijn voor een deel Nederlandse broedvogels, zoals het ringexperiment heeft aangetoond. Nu zijn er in Nederland

eerder te veel dan te weinig scholeksters; op verschillende plaatsen leven ze al van de eieren en jongen van andere vogels; dus dat er nu wat minder komen, kan in dit opzicht geen kwaad.

De wulpen echter hebben het toch al niet zo best; zij kunnen zo'n knak niet goed verdragen.

Het spreekt vanzelf, dat we met deze strenge vorst zo veel op het strand zwierven als maar enigszins mogelijk was, daarbij telkens elkaar verzekerend — en wel terecht — „dat we zoiets van ons leven niet meer mee zouden maken.”

Man-kuifeend tussen de meerkoeten.

Foto N. TINBERGEN.

Van al deze sensationele dagen te vertellen is hier onmogelijk, ik zal er dus maar eentje uitpikken die in mijn dagboek wat uitvoerig vermeld staat.

„16 Febr. Zonnig, helder weer met weinig wind. — 16° C.

Met Nico Pel langs het Verv. kan. naar zee, en verder langs het strand naar de Hoek van Holland.

In het Verv. kan. liggen allerzonderlingste eenden, bij nader toezien blijken het kuifeenden en tafeleenden te zijn met wit berijpte koppen. Meerdere vogels zitten vol met ijs, vooral de meerkoeten. Langs de kant zitten tientallen spreuwen met ijs aan de vleugels; hun dagelijkse bad — overigens geen slechte gewoonte — hebben ze duur moeten bekopen. Een tureluur torst aan een enkele buikveer verscheidene cm³. ijs mee. In 't gras ligt een rotgans te slapen, enkele dode

kokmeeuwen liggen verspreid langs het water, één drijft midden in, een meerkoet doet zich aan het karkas te goed; zijn snavel is rood van het bloed.

Bij de ze sluizen zijn drie man-nonnetjes druk aan 't duiken tussen de ijs-schotsen; ze komen telkens keurig in de open plekjes boven. Enkele storm- en kokmeeuwen hebben het op hun visjes begrepen en maken het hun danig lastig.

Buiten de sluizen begint de ellende weer: op de bazaltglooiing zitten drie toppers vastgevroren, alle drie nog levend, twee mannetjes en een vrouwtje. Waldeck en de Bouma's hebben er verscheidene thuis gehad en opgefokt (zie art. Jan Strijbos).

Dan komen we aan 't strand, dat helemaal van uiterlik is veranderd door de massa's ijs. Aan de vloedlijn (laag met deze Oostenwind) ligt een dam, die hier en daar 2 meter hoog is. Het strand er voor is bedekt met banken van korrelig ijs, waar donkere, bevroren krekens doorheen lopen. Af en toe komen we groepen van grote schotsen tegen, in de rivieren gevormd en in zee en op 't strand nog aangegroeid. Hier en daar wordt de branding gesmoord door het ijs; een rinkelende brij van kleine brokjes. Achter de branding, een 80 meter uit de kust, drijft een aaneengesloten veld van grote schotsen, waar veel zilver- en stormmeeuwen op zitten te rusten.

Brilduikers.

Tussen dit schotsenveld nu en ons liggen vandaag verscheidene troepjes eenden, 't zijn voornamelijk toppers en brilduikers. Vanuit de verte zijn de man-brilduikers er al uit te halen doordat ze een witte borst hebben. 't Is vandaag plotseling brilduikerdag; we zien tussen Scheveningen en de Hoek ongeveer tien troepjes van 10—25 stuks. Onophoudelijk vliegen ze heen en weer, ook trekken er troepjes voorbij, o.a. eens een troep van zestig. Achter het ijs, vrij ver in zee liggen nog grote troepen eenden, voornamelijk toppers, maar vast ook veel brilduikers, te oordelen naar de vele malen dat we ze daar zien rondvliegen.

De vrouwtjes-brilduikers horen tot de makkelijke vrouwtjes eenden, ze zijn alleen te verwarren (en dan nog alleen van verre) met zaagbekken, ze zijn echter veel gedrongener van gestalte, echte propjes, en slaan veel vlugger met de vleugels. Vrouwtjes en jongen hebben haast hetzelfde kleed, de jongen hebben een zwarte snavel en missen de gele punt van de vrouwtjes.

Rotganzen trekken vandaag niet zo sterk meer. De 13de was dat geweldig, toen zagen we telkens lange slierten voorbij komen, nu eens hoog over ons

heen in onregelmatige volgorde, dan weer in de „vliegende ganzenmarsch” vlak over zee. In een tijd van 5 uren zagen we er toen 360 langstrekken.

Nu zien we ze weinig, maar later op de dag komen er weer enkele troepjes aan; verscheidene jongen zitten er tussen, te herkennen, aan hun lichte buiken.

Rotganzen.

Natuurlijk kijken we uit naar witbuikrotganzen, een ondersoort die op Spitsbergen broedt en die nu hier wel eens zou kunnen verschijnen. Kooymans was de 14de zo

gelukkig deze „brandganzen zonder witte wangen” te zien.

Bij Ter Heyde zien we op een piertje een brandgans zitten, die blijkbaar niet zo heel fit is. We stoppen bijtijds, de kamera wordt voor den dag gehaald en ik ga hem voorzichtig benaderen, voetje voor voetje. Maar hij is kwieker dan we denken en voor hij dragelijk groot op het matglas verschijnt, slaat hij de vleugels uit en zwenkt af. Twee piertjes verder zit hij weer, we staan op twintig meter van hem af voor we hem zien, zó verdwijnt de bonte vogel in zijn omgeving.

Nu lukt het beter en hij komt op de plaat, al heeft hij zijn witte wangen ook net van de zon afgewend. Nu, ik had het eigenlijk verdiend na het avontuur van eergisteren. Dat moet ik toch nog even vertellen. Ik liep met Jan Bouma op het strand, de kamera met gespannen sluiters om mijn hals, zodat ik elk oogenblik kon afdrukken. Daar raakte hij de eerste de beste kiek mijn sluiters defekt, voorlopig onherstelbaar. Stel u mijn wanhoop voor; dat wondermooie landschap met wolkenluchten er boven om van te watertanden; en dan al die makke vogels die tergend langzaam in de prachtigste houdingen voor je uit lopen. Dat is meer dan een vogelfotograaf kan verdragen.

Toen we nu, een uurtje later, al weer helemaal verzoend met onze kamera-loosheid, een van de hoge piertjes bij Ter Heyde over klommen, stonden we plotseling allebei stokstijf stil. Daar zwommen, op geen vijftwintig meter voor ons, twee wilde zwanen (*Cygnus Cygnus* (L.)) in zee, fiere blanke reuzenvogels met geweldig lange rechte halzen. Ze waren totaal niet schuw en bleven een tijdlang voor ons zwemmen voor ze opvlogen. Wat heb ik die ellendige sluiters verwenst!

Enfin, nu heb ik tenminste een zondenboek, wie weet waardoor de foto anders mislukt zou zijn.

De trek is over 't geheel vandaag zwakker dan de vorige dagen. We zien nog enkele troepen wulpen, wat nonnetjes en grote zaagbekken en 7 + 12 bergeenden langs komen. Twee kleine troepjes kramsvogels trekken over 't strand.

Als we eindelijk aan de Waterweg staan, wacht ons daar een luguber schouwspel: langs de Noordpier liggen meer dan tweehonderd dode scholeksters verspreid.”

(Wordt vervolgd.)

N. TINBERGEN.